

Bilişimde Özenli Türkçe

Emeritüs Prof. Dr. Tuncer Ören
Tübitak – Marmara Araştırma Merkezi
Bilişim Teknolojileri Araştırma Enstitüsü
tuncer@mam.gov.tr

Bilişimci olarak hepimizin yazı ve konuşma dilimize daha fazla özen göstermemizin zamanıdır diye düşünüyorum. İsterseniz, hepimizin bildiği özen gösterilmemiş kullanımlardan örneklerle başlayalım: Hâlâ dizüstü bilgisayar yerine laptop kompüter veya daha kötüsü, kompütür sözcüğünü kullananlar var. Oysa terim konusunda yerimizde saymak istenmiyorsa, Sn. Aydın Köksal'ın dilimize kazandırdığı bilgisayar sözcüğü tartışmasız kullanılmalı. Donanım ve yazılım sözcükleri varken, konuşmasında ya da yazısında hardware ve software'i kullananlara ne demeli? İstemci/sunucu terimi varken niçin client/server kullanılsın? Katı disk yerine hard disk terimini kullanmak kavramı daha belirgin yapmıyor. Uzun süre fare diyemedik; mouse'u kullandık. Fuzzy logic bulanık mantıktan başka bir anlam taşıyor. Etkileşimli sözcüğü varken interaktif (İng. interactive) sözcüğünün kullanılmasını kabullenmek çok güç. E-posta hâlâ e-mail'in yerine geçemedi. Türkçenin, yanlış kullanılarak, kirlenmesine örnekler Hepçilingirler (1997) tarafından belgelenmiş durumda. Örnekler listesini daha uzatmadan, bu kısa olması gereken yazıda, sadece bazı kavramları vurgulayalım:

- Türkçe, bazılarımızın sandığının aksine, kudretli bir dildir. Örneğin, Sayısal Olmak adlı kitabında, Negroponte (1995, sf. 145) konuşma biresimi (sentezi) yapanlar için Türkçenin İngilizceye üstünlüğünü vurgular.
- Dilimizin sözcük hazinesinin kısıtlı olduğunu çeşitli kaynaklardan okur ya da duyarız. Oysa, 12 ciltlik Derleme Sözlüğü (TDK, 1963a) ya da 8 ciltlik Tarama Sözlüğünün (TDK, 1963b) içindeki sözcüklerin ne kadarını biliyoruz? Bilmediğimizi veya çevremizdekilerin kullan(a)madıkları için duymadığımızı, dilimizin yeteneksizliği diye algılamak haksızlık gibi geliyor bana.
- Türkçenin terim yapma yeteneklerini hafife almadan önce bazı temel kitapları okumakta yarar var; örneğin: Aksan (1987), Özdemir (1973), Hatiboğlu (1981) ve Zülfikar (1991) bu konuda çok yararlı olabilecek kaynaklar.

Bilgisayar bilimi, yazılım mühendisliği ve bilişim ve iletişim teknolojileri gibi uç konulardaki terimleri dilimize özenli bir çalışma ile kazandırmaya çalışmakta yarar var. Bu çalışmalarımızda aşağıda özetlenen görüşler yararlı olabilir:

- Sözlük kullanmak iyi bir alışkanlıktır; elimizin altında bir veya birkaç sözlüğün olması çok yararlı olabilir. Ama gene de sözlükteki karşılıkları akıl ve beyeni süzgecinden geçirmek her aydın bilişimcinin hakkıdır. Örneğin, “anchor point” için önerilen “demir atma noktası” çevirisi yerine “bağlantı noktası”nı yeğleyebilir veya daha iyi bir terimi önerebilirsiniz.
- Yabancı dilden –çoğunlukla İngilizceden– dilimize yeni terimler kazandırmaya çalışırken yabancı dildeki kavramları yeteri kadar irdelemekte yarar var. Bunu iki şekilde

yapabiliriz: (1) İngilizcede kullanılan sözcük veya terim birden fazla kavramı belirtiyorsa, hangi kavrama karşılık aradığımızı saptamamız gerek. Örneğin, İngilizcede “run” sözcüğü, Redhouse veya Webster’de görüleceği gibi, Türkçede “koşmak,” “işlemek” ve daha epey başka anlama gelir. Ama, bir saat (veya bir makine) koşmaz; çalışır. Benzer şekilde bir yazılım bilgisayarda koşturulmaz, çalıştırılır. (2) İngilizcede kullanılan bir sözcük veya terim için Türkçede aklımıza ilk gelen bir karşılığı kullanmadan önce, İngilizcede yakın anlamlı sözcük veya terimlerin kavram salkımlarını ve onların Türkçe karşılıklarını düşünmekte yarar var. Böylece terimlerin karşılıklarını, kavram kargaşasına neden olmadan, tutarlı bir şekilde verme şansımızı arttırmış olabiliriz. Örnek olarak aşağıdaki terimleri düşünebiliriz: back (geri), cancel (vazgeç), continue (devam), exit (çıkış), OK (onay, tamam) ve permission (olur).

- İngilizcedeki bir terimin Türkçe karşılığını bulurken, bazen başka bir dildeki, örneğin Fransızcadaki karşılığını da düşünmemiz, daha uygun bir terim bulmamızda yardımcı olabilir. “Wizard”ın karşılığı olarak “sihirbaz” sözcüğü yerine, Fransızcası olan “assistant”ın karşılığı olan “yardımcı”yı seçmek gibi.
- Elektronik, telefon, İnternet örneklerinde olduğu gibi bazı yabancı terimler dilimize aynen veya küçük değişikliklerle alınabilir. Ama kurallara ve Türk beğenisine uyan Türkçe bir karşılık dilimizi daha da zenginleştirir; “software agent” için “yazılım *ajani*” yerine “yazılım *etmeni*”nin seçilmesi gibi.
- Dilimize yeni terimler kazandırırken yabancı dildeki terimi iyice anlamaya gösterilen özen bizi yanlışlık yapmaktan, bazen de gülünç olmaktan, koruyabilir. Bir konuşmacının “makine parkı” yerine “makine parkuru” dediğini anımsıyorum. Parkur (Fransızcası “parcours”) “izlenen yol” demektir; bir otobüsün parkurundan bahsedilebilir ama “makine parkuru” yanlış bir terimdir.

Kendi kültürlerine saygı duymayanlar başkalarından saygı beklemek haklarını yitirmiş olurlar. Dilimize özen, benliğimize duyduğumuz saygının bir göstergesidir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde bilişim dilimizin zengin bir Türkçe olmasını istiyorsak, şimdiden özenli bir Türkçe kullanmaya başlamalıyız. Bilişimci olabilecek kadar yetenekli olan kişilerin bu özeni gösterebileceklerine inanıyorum.

Kaynakça

- Aksan, D. (1987). Türkçenin Gücü. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Hatiboğlu, V. (1981). Türkçenin Ekleri. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Hepçilingirler, F. (1997). Türkçe “Off.” Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Negroponte, N. (1995). Being Digital. Alfred A. Knoff, New York.
- Özdemir, E. (1973). Terim Hazırlama Kılavuzu. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- TDK (1963a). Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. Türk Dil Kurumu, Ankara. 12 cilt.
- TDK (1963b). XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklariyle Tarama Sözlüğü. Türk Dil Kurumu, Ankara. 8 cilt.
- Zülfikar, H. (1991). Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları. Türk Dil Kurumu, Ankara.